

Det sanselige og det oversanselige

Af Carsten Ploug Olsen

Ansats

“Og de drog til Jorden, og ved menneskers hjælp byggede de en bro over den kløft, der adskiller Lysets verden fra mørkets, og de løftede en flig af det forhæng, der dækker indgangen til det evige liv.”

Sådan hedder det (her lettere bearbejdet) i slutningen af *Ardors beretning* i Vandrer mod Lyset. Det der tales om, er engles (de yngste) arbejde med at bryde mørkets, det ondes, magt på Jorden, og bringe os mennesker nogle af de sandheder, der i mange tider ellers var skjult for os eller forvanskede af kræfter, der ikke ville, at mennesker skulle tilhøre lyset og lysets verden, og den der taler er den ældste (Ardor, Satan), der - efter at de yngste med Kristus i spidsen havde vundet ham, den ældste, tilbage til lyset og Gud - ved at give en selvbekendelse og deri bringe nogle af de hidtil skjulte sandheder, samt fortælle hvilke sorger og lidelser hans og andres fald havde bragt over os, soner en del af sin synd mod os alle.

Ardors beretning slutter med en inderlig bøn om tilgivelse.

Vandrer mod Lyset er en hånd, der rækkes os fra høje, oversanselige intelligenser. En bro fra det hinsides, det oversanselige. En flig der løftes, så vi kan se klarere på mange ting.

Spørgsmålet er: Kan vi mennesker gribe denne udstrakte hånd, ikke som en tro eller som et håb, men som en *viden*, og måske endda en viden, som kan meddeles til andre, en viden, der transcenderer det enkelte individ, en viden som med menneskelige metoder, viden og erkendelse kan om ikke bevises, så sandsynliggøres?

At søge svar på dette spørgsmål er målet med dette skrift.

Jeg vil starte med en idehistorisk baggrund med afsæt i en række klassiske filosofiske og religiøse tekster, og derefter udvikle nogle ideer til nyt lys på området.

Målet er at gøre tro til viden, og som sådan viderefører jeg en tradition som kendes i det mindste siden Middelalderens skolastiske filosofi, hvor netop dette tema var fremherskende.

Vi vil se om det kan lykkes:

I

Idehistorisk baggrund

Tanken om *Gud og det oversanselige* er gammel. Den ældste tradition jeg kender til er Hinduismens formative tekster, *Veddaerne*, *Upanishaderne*, *Puranas* og *Mahabharata* (deriblandt *Bhagavad Gita*), der oprindeligt er mundtlige traditioner, der daterer sig så langt tilbage som cirka 1500 f. Kr (Veddaerne) og som først langt senere er kodificeret og

nedskrevet (på *sanskrit*; Kilde: Sacred Texts hvor teksterne findes i engelske oversættelser).

I Hinduismen opererer man med en lang række guder og gudinder og der er altså tale om en *polyteistisk* forestilling om det oversanselige.

Tanken om *den ene Gud* er lidt yngre, og daterer sig formentlig tilbage til *Zarathustra* og *Avesta*, der antages at være blevet til ca 1000 f. Kr (Kilde: dansk Wikipedia).

Vandrer mod Lyset siger, at også *Buddha* lærte om den ene Gud, men det kan ikke bekræftes ud fra buddhismens nuværende form eller former, idet moderne buddhisme mere har karakter af en (livs-)filosofi end en religion. Moderne buddhisme har ingen Gud, men søger at anviser veje til forløsning gennem en erkendelse af sindets natur.

Buddha levede angiveligt omkring 400-500 f. Kr. (Kilde: Dansk Wikipedia), og beskrives af *Will Durant (Verdens Kulturhistorie)* som en hinduistisk reformator.

Jesus af Nazareth lærte også om den ene Gud, men i senere Kristendom blev Gud til en treenighed af *Fader, Søn og Helligånd*. Hvordan vi skal forstå denne treenighed er til stadig diskusion.

Reformatoren og profeten *Mani* lærte i 200-tallet e. Kr. om den ene Gud, og anså sig selv (parallelt til senere Muhammed) som den sidste i en række af profeter og sendebud fra Gud til mennesker, en række der begyndte med *Adam* over *Buddha* og *Jesus af Nazareth*, sluttende med ham selv. Den religion han stiftede, *Manikæismen*, regnes i dag for uddød (Kilde: Dansk Wikipedia).

Muhammed lærte omkring 610-32 om *den ene Gud, Allah ("Guden")*, til dels i opposition til den da almindelige før-islamiske, arabiske polyteisme (Kilde: Karen Armstrong: Muhammed) - senere som modsætning til Kristendommens påståede polyteisme (treenigheden).

Så vidt religionsstifterne, de hellige tekster og åbenbaringerne.

Da dette skrift søger *viden* og ikke *tro* om Gud og det guddommelige, vil jeg herefter søge en idehistorisk baggrund for tanken om Gud og det guddommelige i filosofihistorien og ikke i religionshistorien. Med andre ord vil jeg søge en begrundet opfattelse:

I værket *Tankens magt (Lindhardt og Ringhof, 2013)* møder vi den tanke (bind 3), at al a priori (erfaringsuafhængig) spekulation efterhånden vil forældes og afløses af empiriske undersøgelser. Hvis denne tanke er rigtig, så må vi søge viden om Gud og det guddommelige ved sådanne empiriske undersøgelser, og ikke gennem ren spekulation.

Tanken om den empiriske undersøgelse som den bedste og sikreste vej til at opnå valid viden, startede oprindeligt med *Francis Bacons* tænkning i 15-1600-tallet, hvor han netop forkastede den deduktive, a priori spekulation, og ville spørge naturen og verden selv om dens natur, lovmæssigheder og hemmeligheder. Dermed startede han *det naturvidenskabelige projekt*.

Man kan sige, at man dermed skiftede fra deduktiv til induktiv videnskab, omend de to slutningsformer eller erkendemåder vel aldrig helt har været adskilt i tænkningens og videnskabens historie. Man ville gennem observation, eksperiment, hypotesedannelse og

personuafhængig test søge viden om naturen og verden, i stedet for at starte med det almene eller hypotesen og derudfra udlede det specifikke, det man iagttog.

En mellemposition mellem det deduktive og det induktive har vi i abduktionen i *Charles Sanders Peirces* forstand; dvs at forklare det specifikke eller særegne (iagttagelser) deduktivt ud fra en hypotese.

De ældste begrundede tanker om Gud og det guddommelige har vi så vidt jeg ved i *Platons* og *Aristoteles'* værker og arbejder, som de er overleveret. Det hører med her, at de overleverede tekster i Platons tilfælde angiveligt var populære bearbejdnings af en på hans akademi mere seriøs og videnskabelig forskning - eller som senere Platon-forskning har ment: digtning snarere end streng filosofi ved affattelsen af de populære dialoger med *Sokrates* som gennemgående figur (*Kilde: Platon, Samlede værker i ny oversættelse I-VI (Gyldendal 2009-15)*).

I *Aristoteles'* tilfælde er det vi har overleveret angiveligt noter til forelæsninger foretaget på hans *Lykeion*.

Forskellen mellem de to er, at hos Platon er det guddommelige eller det oversanselige, ideverdenen, transcendent - hvis vi fx tolker hans hulelignelse (Staten, 7. Bog) bogstaveligt - mens hos *Aristoteles* (Om sjælen) det guddommelige og oversanselige, sjælen, er immanent, idet han hævder, at sjælen er uadskillelig fra kroppen, og dør med den, samt at sjælen er kroppens vitale energi; det der giver liv til kroppen. Dette - hævder han - gælder for alt levende, og derfor kan vi kalde hans lære en begrundet *panpsykisme* eller en *panpneumatisk* livsverden.

Da der imidlertid i Platons tilfælde med hulelignelsen er tale om netop en lignelse og ikke nødvendigvis en bogstavelig sandhed, er det ikke sikkert, at sondringen immanent/transcendent guddommelighed som forskellen mellem de to tænkere er nøjagtig og fuldt korrekt. Men umiddelbart tolket er denne verden hos Platon en (skygge-)afbildning af den virkelige verden (ideverdenen); eller vi kan sige: Ideverdenen er nomotetisk og denne verden idiografisk:

Det almene i ideverdenen er afbildet konkret i den jordiske verden, eller vi kunne sige, at det specifikke i denne verden er instanser af det almene i ideverdenen. Denne tanke finder i øvrigt en parallel i *Baruch Spinozas Etik*, hvor det hævdes, at alt i verden er instanser af den ene substans, guden.

For Platon findes der i denne verden fx sandheder, skønne og gode enkeltting som afbildninger af selve det sande, selve det skønne og selve det gode i ideverdenen. Ved at gennemføre en bevægelse fra sansning til tanke, vender vi os som hulemenneskene fra skygebillederne vi ser på væggen foran os til den egentlige virkelighed, fra sansning til sandhed eller egentlighed.

Sondringen immanent/transcendent guddommelighed har store eksistentielle konsekvenser:

Hvis det guddommelige kun er immanent som hos *Aristoteles*, så findes personlig og sjælelig eller åndelig udødelighed ikke. Sjælen dør med kroppen. Hvis det guddommelige er transcendent som hos Platon, så er vi udødelige sjæleligt eller åndeligt set.

Platons tanke om sjælens eller åndens udødelighed kommer fx til udtryk de steder, hvor han lader Sokrates tale om sjælens præeksistens, og lader ham være en åndelig eller erkendelsesmæssig jordemoder. Han hævder gennem Sokrates, at fordi sjælen har levet før fødslen, måske i lang tid, så består hans eneste opgave med hensyn til erkendelse og viden i at fremkalde eller genføde den viden, sjælen har i kraft af sin præeksistens.

Dette gør Platons Sokrates gennem en særlig spørgeteknik i dialogerne. Vi ville nok sige, at der er tale om ledende spørgsmål, og husker, at det meste hos Platon er serveret med et glimt eller en troldsplint i øjet.

I dialogen *Phaidon* lader Platon dog Sokrates sige, at han ærlig talt ikke ved hvad døden er. Enten er den som en evig søvn i en tilstand som før vi blev født, eller også kommer vi efter døden til en bedre verden, eller måske til en verden, som vi gennem vores liv har gjort os fortjent til. Så svaret på spørgsmålet om udødelighed/dødelighed er ikke entydigt hos Platon.

I Middelalderen har man i skolastisk filosofi parallelt til diskussionen om immanent/transcendent guddommelighed og mulig udødelighed, en diskussion mellem nominalister, konceptualister og realister, hvor man søger at afdække begrebers ontologiske status: Findes begreber og det almene, eksisterer de, og i givet fald i hvilken forstand? Eller findes der kun enkeltting, fx dette specielle menneske og ikke "mennesket", "menneskeheden" osv.

Det man virkelig søgte i skolastisk filosofi var en afklaring af det samme spørgsmål, som optager dette skrift:

Findes Gud eller findes der ingen Gud? Kan vi vide dette, eller må vi nøjes med at tro (bekræftende eller benægtende)?

Et bidrag var her *Anselm af Canterburys* ontologiske gudsbevis, som kort siger, at hvis vi kan tænke et ideelt og fuldkomment væsen, Gud, må Han også - udover alle de positive ting vi kan mene om et sådant væsen, Hans attributter - eje attributten eksistens, da Han ellers ikke var ideel eller fuldkommen.

Dette bevis, der oprindeligt var formet som en bøn, er senere gendrevet af *Immanuel Kant* (*Kritik der reinen Vernunft*; 1781, 1787). Kants tanke er, at fordi noget er muligt, kan man ikke slutte til dets eksistens med nødvendighed. Det er muligt, at der findes vampyrer, men derfor er det ikke sikkert at de findes, det er muligt og vi kan tænke forekomsten af enhjørninger, men det er ikke sikkert at de findes, det er muligt at der findes et bjerg af guld i min baghave, men det er ikke sikkert at det er der osv. Man kan ikke slutte med nødvendighed fra mulighed til virkelighed.

Hvis vi tager sætningen: *Gud eksisterer*, så opstår der en selvmodsigelse, hvis vi tager prædikatet væk (eksisterer), men bibeholder subjektet (Gud). Men hvis vi samtidig tager subjektet væk (Gud), så er der ingen selvmodsigelse. Derfor rummer sætningen, *Gud eksisterer ikke*, eller *der findes ingen Gud*, ingen modsigelse. Det ontologiske gudsbevis beskriver en logisk cirkel, idet man forudsætter det man vil bevise (Guds eksistens).

For Kant kan erkendelsen ikke overskride enhver mulig erfaring. Hvis fornuften søger ud over sine grænser, enhver mulig erfaring, havner den i uopløselige selvmodsigelser, fornuftens fire antinomier. I den fjerde antinomi (fjerde konflikt) kan Kant tilsyneladende med lige ret argumentere både for Guds eksistens og Hans ikke-eksistens.

Argumentet her for Guds eksistens har medklange i *al Ghazalis* kontingentsbevis: I rækken af betingelser for og årsager til ting i fænomenverdenen må vi tilsidst ende ved det ubetingede (Gud).

Argumentet imod Guds eksistens i fjerde antinomi er, at et nødvendigt væsen (Gud) hverken kan findes i eller uden for verden og tiden, da et nødvendigt væsen måtte være den årsagløse årsag uden for tid, men samtidig være i tiden i henhold til den dynamiske lov om bestemmelsen af alle fænomener i tid. Et nødvendigt væsen uden årsag og uden for tiden måtte påbegynde virkningerne, måtte handle (skabe) i tiden, og dermed både være i tiden og verden og uden for dem - det måtte både være med i og uden for rækken af virkninger, hvilket er en selvmodsigelse.

Som jeg forstår Kant, er det grundlæggende problem, at enhver erkendelse nødvendigvis må foregå i tid og rum og andrage forhold i tid og rum (*de a priori anskuelsesformer*). Men da Gud normalt opfattes som hinsides tid og rum (idet vi tænker Ham i evigheden og som ikke værende i rummet), kan vi ikke ad den rene fornufts vej, hvis forudsætninger er tid og rum, bevise Hans eksistens. Fornuften kan ikke overskride enhver tænkelig erfaring i tid og rum.

II

Det oversanseliges realitet

(Dette afsnit rummer primært tanker, som jeg allerede har offentliggjort på min blog i indlæggene, [En krise i filosofien og videnskaben](#) og [Sansning og erkendelse](#) og på min hjemmeside i skriftet [Erkendelsesteori - erkendelsens begrænsning og en forenet kvanteteori for erkendelsen](#), samt [Humes erkendelsesteori og induktionsproblemet](#))

Filosoffen *John Locke* skriver i *An essay concerning human understanding* (1689), at der intet er i vores erkendelse, som ikke først har været i vores sanser, og som sådan formulerer han en radikal empirisme parallelt til Kants standpunkt, at vi intet kan erkende, som overskrider enhver mulig erfaring (i tid og rum). Dette sagt selv om Kant normalt regnes som tilhørende den tyske eller absolutte idealisme i den filosofiske bevægelse fra Kant selv, over *Fichte* og *Schelling* til *Hegel* (Kilde: *Justus Hartnack: Fra Kant til Hegel - en nytolkning*, 1979).

En parallel radikal empirisme formuleres af *David Hume* i skriftet, *A Treatise of Human Nature* (1739), ved tanken om at (sanser-)indtryk ("impressions") er den eneste kilde til erkendelse.

Det er imidlertid ret let at modbevise Lockes og Humes empirisme, idet der findes ting og erkendelser, som med sikkerhed ikke er eller nogensinde har været i vores sansning, men som vi ligefuldt erkender:

Nemlig fx vores eget jeg, vores tanke og vilje, fænomener som tid og rum og sikkert andre ting. Måske kan vi sige, med et stik tilbage til Platon og nominalisme/konceptualisme/realisme-diskussionen, at vi generelt ikke sanser ideer eller begreber, men kun enkeltting. Begreber sanser vi ikke, men erkender dem ved tanken. Da i hvert fald begreber og fænomener som tid og rum og vores jeg og vores tanke og vilje er reelt eksisterende og

med sikkerhed ikke er sanset eller sansbare, kalder jeg dem oversanselige eller ikke-sanselige.

Det synes derfor med nødvendighed, at der findes oversanselige fænomener, som er tilgængelige for vores erkendelse.

Specifikt med hensyn til Humes tanker om sansningen som eneste erkendelseskilde kan vi sige, at hvis sanseindtryk var en sådan eksklusiv kilde til forståelse, ville vi ikke kunne erkende det, da vi intet sanseindtryk har af, at sanseindtryk er en sådan unik kilde. Denne tanke erkender vi ved begreber og tanke, og altså ikke ved sansning, og derfor kan sansningen ikke være den eneste kilde til erkendelse. Humes tanker fører til en selvmodsigelse eller selvophævelse.

Den samme problemstilling - det oversanseliges mulige eksistens - fra en anden vinkel med et parallelt resultat; her specifikt andragende den menneskelige tanke:

Moderne hjerneforskning og neurovidenskab antager, at den menneskelige tankeproces må henhøre til elektriske eller kemiske processer i den fysiske hjerne. Der er så to muligheder: Enten har vi de og de tanker, når vi har de og de elektro-kemiske processer i hjernen, eller også er tanker og elektrokemiske processer identiske. Enten er tanker et resultat af elektro-kemiske processer eller identisk med dem.

Men dette modsiges ved den kendsgerning, at vi - til en vis grad - frit kan bestemme, hvad vi vil tænke på, og det modsiges ved det menneskelige jags realitet (hvis dette da ikke, som nogle østlige filosofier vil vide, er en illusion).

Hvis tanker udelukkende var forårsaget af elektro-kemiske processer, eller var identisk med dem, ville vi ikke have denne tankefrihed. I tilfældet identitet mellem tanker og elektro-kemiske processer, ville andre sådanne processer nødvendigvis gå forud for vores beslutning om at tænke på noget bestemt, processer, der igen måtte have andre processer som forudgående fænomen, og så fremdeles i det uendelige. Dette modsiges af den momentane beslutning om at tænke på noget bestemt i bestemte situationer, og ville forhindre at tankevirksomheden overhovedet kunne begynde, og dermed i sidste ende forhindre tankers eksistens og forløb.

Da tanker altså ikke kan skyldes elektro-kemiske årsager i den fysiske hjerne, hverken kausalt eller identisk, må tankers og jegets reelle eksistens skyldes ikke-fysiske, eller med andre ord oversanselige fænomener og realiteter.

Dette kaldes normalt vores *ånd*.

III

Det oversanseliges natur

Tanke:

Hvis Gud findes, og Han er det højeste Væsen, hvis Magt ingen grænser har, så er Han Lysets og kærlighedens Almagt, hvis Lys og kærlighed er de højeste og ædleste fænomener i verden. En sådan Gud - hvis Han findes - må først og fremmest være at søge og måske finde i hjertet - ikke det fysiske organ, men åndens sæde for kærligheden.

Denne tanke er tilgængelig for empirisk undersøgelse af enhver, idet enhver ved at mærke efter i sit indre, kan afgøre tankens sandhed eller fejlagtighed. Enhver kan - ved at mærke efter der, hvor man normalt (og forhåbentlig) føler kærlighed - foretage denne undersøgelse. Der er tale om en undersøgelse, der principielt er mulig og tilgængelig for enhver.

Når jeg selv gør dette, fornemmer jeg dette uendelige Væsen, som samtidig er et uendelig mildt Væsen, som jeg er helt tryk ved. Jeg fornemmer denne uendelige kærlighed, som er kendetegnende for det Højeste Væsen.

Denne opfattelse af Gud som eksisterende og som kærlighedens Højeste realitet og kilde kan enhver ved selvprøve bekræfte eller afkræfte. Blot må vi prøve os selv åbent og ærligt og alvorligt. Der er tale om en eksistentielt vigtig erfaring, som mange troende allerede - jøder, kristne, muslimer og andre - selv oplever og har oplevet til glæde, trøst og styrkelse af deres personlighed og sjælefred.

Gennem denne prøve - og ikke gennem abstrakt spekulation - kan vi bekræfte eller benægte en Almægtig og Alkærlig Guds eksistens eller ikke-eksistens. Gennem denne empiriske undersøgelse kan vi få viden - ikke kun tro - om Gud den Almægtige.

Gud er kærlighed, og derfor søgbar i hjertet. Gud er kærlighed, og derfor kan vi først og fremmest finde Ham ved den inderlige hengivelse til Hans kærlighed, magt og omsorg. Søg, og du skal finde!

IV

Vandrer mod Lyset som sand åbenbaring

Så langt argumentet rækker og holder, skulle det hermed være bevist, at det oversanselige eksisterer, og noget af dets natur er blevet synligt og tilgængeligt. Vi har erkendt, at vores jeg, vores tanke og vilje og begreber som tid og rum er oversanselige fænomener, og vi har set, at Gud faktisk eksisterer og at Han er denne uendelige Lysets og kærlighedens Almagt.

Denne viden kan vi bruge til vurdering af alle verdens åbenbaringer eller påståede åbenbaringer, ved at benytte den metode, jeg tidligere har foreslået i skriftet, Guds dobbeltnatur - i jødedom, kristendom og islam, nemlig at filtrere enhver åbenbaret tekst og tradition gennem dette billede af Gud.

Hvis vi gør det, står kun *en* åbenbaring uantastet og intakt tilbage i sin helhed: *Vandrer mod Lyset*. Alle andre åbenbaringer efterlader efter denne filtrering kun glimt af det ophøjede og det sande.

Og dermed har vi fra menneskelig side grebet den hånd, der så kærligt udrækkes mod os gennem *Vandrer mod Lyset* fra det oversanselige - grebet den Almægtiges kærlige og åbne hånd, der søger at give os tryk, glæde, fred og vished.

Vi har grebet *Vandrer mod Lyset* - ikke som en tro eller som et håb eller som et ønske - men som en viden. Og denne viden kan vi bruge til at bygge en bedre og mere fredelig

verden, en verden hvor kærlighed og fred mellem mennesker udfra en erkendelse af vores fælles ophav, Gud, kan blive normen og ikke undtagelsen.

Så lad os da nu bygge denne verden.

Cpo 2020